

811.163.41'367.622

811.163.41'342.8

<https://doi.org/10.18485/sj.2021.26.1.34>

СТЕФАН М. СТЕПАНОВИЋ*
Институт за српски језик САНУ
Београд

Оригинални научни рад
Примљен: 13. 10. 2020.
Прихваћен: 12. 1. 2021.

АКЦЕНАТ ИМЕНИЦЕ *СВЕТЛО***

У раду се анализира акценат именице *светло*. Циљ истраживања је да се дође до закључка који би нам показао које акценатско решење има највише оправдања да буде део књижевнојезичке акценатске норме. Акценатска проблематика ове именице биће осветљена из 5 углова: из творбено-фонолошког угла; из дијахронијског угла; из угла језика добрих ијекавских писаца; из угла стања у српским дијалектима и из угла досадашњег стања у речницима и правописима српског језика.

Кључне речи: српски језик, акцентологија, дијахронија, дијалектологија, именица *светло*, књижевни језик.

1. Увод. Тема рада је акценат именице *светло*. Одлучили смо се за бављење овом проблематиком пошто смо приметили да је најновија ситуација у књижевнојезичкој норми таква да није у сагласју са већином говора из најуже основице, али и са решењима из појединих нормативних гласила двадесетог века.

О акценту именице *светло* писало се и раније. Историја тог проблема почиње са радовима Алије Наметка (1955) и Асима Пеце (1955), где су оба

---

* stefan.stepanovic@isj.sanu.ac.rs

** Овај рад финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-68/2020-14/200174, који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

аутора као централни проблем својих радова имали дилему да ли је исправан ијекавски облик *свјетло* или *свијетло*; дакле, да ли именица *светло* у ијекавским говорима има једносложен или двосложен рефлекс јата (акцентат им није био централна тема рада).

Наш циљ је да осветлимо акценат именице *светло* из више углова и тиме увидимо који (екавски и ијекавски) облик највише заслужује да буде део књижевнојезичке норме. Прво, осветлићемо акценат именице из угла дијакхроније; друго и треће, као и Асим Пецо (*idem.*), приказаћемо стање у појединим српским говорима, али не само ијекавским, већ и екавским, и стање у језику писаца са ијекавског говорног подручја; четврто, приказаћемо ситуацију у речницима и правописима српског (и српскохрватског) језика; пето, настојаћемо да проблем осветлимо и са творбено-фонолошког становишта.

2. ТВОРБЕНО-ФОНОЛОШКО СТАНОВИШТЕ. Именица *светло* је настала поименичавањем, што се констатује и у РЈАЗУ у оквиру одреднице *свијетло*. Овим поглављем смо настојали да осветлимо акценатску проблематику ове именице и са творбено-фонолошког гледишта. Наиме, циљ нам је био да увидимо акценатско понашање речи насталих поименичавањем према њиховим мотивним речима, да нађемо типичан акценатски однос и да видимо какав бисмо акценат са становишта таквог односа могли да очекујемо и код поменути именице.

Будући да је конверзија од свих типова творбе речи најмање плодна у српском језику (Клајн 2003: 379), јасно је да нема превише примера које бисмо могли да анализирамо, па су нам грађу чинили првенствено примери из Клајнове *Творбе речи у савременом српском језику (2. део)* (2003), али и примери из друге коришћене литературе.

Може се направити разлика између две групе именица које настају поименичавањем.¹ Прва група је далеко доминантнија и у њу спадају именице које су настале од неког облика придева у одређеном виду. Неки од примера су: *мла̑д̑а̑* (датив: *мла̑д̑о̑*) и *мла̑да̑* (датив: *мла̑ди̑*)², *дра̑га̑* (датив: *дра̑го̑*), *дра̑ги̑*

¹ Ми ћемо акценат заједничких именица наводити углавном према РСЈ.

² Парадигма *мла̑да̑-мла̑ди̑* показује да ова именица постаје скоро у потпуности поименичена, свакако више него друге заједничке именице женског и мушког рода (не рачунајући именице *васиона*, *запета*, *ујна* и *стрина*). Разлог за то је највероватније одређено семантичко разликање са мотивним придевом. Како Станислав Ракић истиче (2002/2003: 198–199) именица *млада* је вероватно настала у народу онда када су се скоро само младе жене удавале, а временом су се обичаји и услови живота променили, те данас *млада* уопште не мора бити млада особа. Вероватно нешто слично важи и за именице *ујна* и *стрина*, које су синхронизацијски изгубиле везу са мотивним придевима (а и са именицама од којих су ти присвојни придеви настали: *уј* и *стриј* (РЈАЗУ)), јер они не постоје, бар не у већини говора, колико нам је познато, те стога имају потпуну именичку промену. Именица *млада* је настала од одређеног вида, а то потврђује акценат у српском језику (в. Маројевић 2005: 771) (исто потврђује и словачки, у ком ова именица познаје дужину на последњем слогу (*mlada*) и има придевску промену кроз парадигму, али то у овом

(генитив: *др̑̀г̑̀д̑̀г(а)*), *кр̑̀в̑̀ā* (датив: *кр̑̀в̑̀ō̑̀ј*), *пр̑̀в̑̀ā* (датив: *пр̑̀в̑̀ō̑̀ј*), *ж̑̀с̑̀н̑̀ск̑̀ā* и *ж̑̀с̑̀н̑̀ск̑̀ā* (датив: *-ō̑̀ј*)³, *Др̑̀ā̑̀га* (датив: *Др̑̀ā̑̀ги*), *Фр̑̀ā̑̀н̑̀ц̑̀с̑̀к̑̀ā* (датив: *Фр̑̀ā̑̀н̑̀ц̑̀с̑̀к̑̀ō̑̀ј*), *сл̑̀ā̑̀т̑̀к̑̀ō̑̀* (генитив: *сл̑̀ā̑̀т̑̀к̑̀ō̑̀г(а)* и *сл̑̀ā̑̀т̑̀к̑̀ā*), *с̑̀у̑̀во* (*с̑̀у̑̀хо*) (генитив: *с̑̀у̑̀ва* (*с̑̀у̑̀ха*)). Осим акцента номинатива, на настанак од придева одређеног вида указује и деκлинација новонасталих именица, која је истоветна придевској из одређеног вида, што акценатски, што морфолошки. Изузетак су поједина женска властита имена, која имају именичку промену и не познају дужину у номинативу, а њихов акценат сугерише да су настале од одређеног вида.⁴

У другу групу би спадале именице настале од неодређеног вида: *д̑̀ō̑̀б̑̀ро*⁵, *зл̑̀ō̑̀*⁶, *бл̑̀ā̑̀го*⁷.⁸ Примећујемо да у ову групу спадају само именице средњег рода

случају није сметало да постане потпуно поименичена, баш због губљења везе са мотивним придевом, а потврду оваког понашања нам можда дају и неки говори које наводи Александар Белић (2006: 257), а који познају именице *ујна* и *стрина* са остацима придевске промене (*ујној*, *стриној*). Могуће да ти говори познају и мотивне придеве за ове именице.

Семантичко разилажење мотивног придева и именице настале поименичавањем свакако је присутно и у случају именица *васиона* и *запета*.

³ Дублетан акценат има и придев (*ж̑̀с̑̀н̑̀ск̑̀и*, *-ā*, *-ō* и *ж̑̀с̑̀н̑̀ск̑̀ī*, *-ā*, *-ō*).

⁴ Како Клајн истиче (Клајн 2003: 380), женска имена типа *Јасна*, *Дивна*, *Драга*, *Лена*, *Мила*, *Тијана* и сл. представљају можда једине примере поименичних придева са несумњивом именичком променом. Међутим, Радило Маројевић (2005: 770) критикује тај став напомињући да многе од тих именица нису ни настале од придева, а оне које јесу у источнохерцеговачким говорима познају дужину у номинативу једине и придевску деκлинацију у осталим падежима (нпр. *Мила* (*Мил̑̀ō̑̀ј*) и *Драга* (*Др̑̀ā̑̀г̑̀ō̑̀ј*)).

⁵ Осим што имамо пример 'Добро се добрим враћа', који наводи Клајн (2003: 380) и којим указује да именица *д̑̀ō̑̀б̑̀ро* у том значењу има инструментал по придевској промени, док у значењу 'земљишни посед, имање' има инструментал по именичкој промени, у РСАНУ смо видели и пример који гласи 'Добро се добром враћа', а и у свим осталим примерима именица је имала именичку промену (невезано за значење), тако да је спорадичан облик придевске промене занемарљив, нарочито ако се види колико се именица акценатски, фонетски (облик са непостојаним А у генитиву множине и са дугоуглазним акценатом на другом слогу) и морфолошки поклапа са именицама средњег рода. Према томе је јасно да ова именица нема различите инструментале у односу на значење.

Неке од потврда ове именице у словенским језицима су: *dobro*, *-a* (чешки и словачки), *dobro*, *-ega* (словеначки), *добро*, *-a* (руски).

⁶ Неке од потврда у словенским језицима су: *zlo*, *-a* (чешки и словачки), *zlo*, *-a* (словеначки), *зло*, *-a* (руски).

⁷ Именица *бл̑̀ā̑̀го* је сачувала акценат старијег акценатског облика придева (*бл̑̀ā̑̀го*) (о акценту овог придева в. Белић 1914: 11–15).

⁸ Да су ове именице настале од облика придева у неодређеном виду, указује нам првенствено акценат у српском језику (и одсуство дужине на задњем слогу у чешком и словачком). Може се рећи да су се оне, ако имамо на уму њихову флексију, потпуно поименичиле (и у другим словенским језицима: нпр. имамо прецизне потврде да је тако у словачком). Разлог за то може бити што су те именице средњег рода настале од неодређеног вида придева у средњем роду, који се флексијом и не разликује много од флексије именица средњег рода, те је пут поименичавања у овом случају био олакшан. Доказ томе је и да практично немамо потпуно поименичене именице мушког и женског рода, пошто оне најчешће настају од флексијски доста различитог (у односу на именице) одређеног вида придева. Међутим, ту долазимо и до другог битног момента. Наиме, поменуте именице средњег рода су шире заступљене у словенским језицима, те

(наравно, настале од облика придева у средњем роду). Видимо да је доста мање тих именица, што је у складу са тврдњом Александра Белића (2006: 256) да су придеви одређеног вида после свог развијања у општесловенском језику преузели на себе функцију „супстантивизирања”, али и са тврдњом Милорада Дешића (2000: 348–349) да се придеви ретко налазе у именичкој служби у неодређеном виду и да се углавном поименичавају придеви у одређеном виду.

Посебну напомену заслужују именице које се акценатски разликују од мотивног придева. То су нпр. именице *рѹмѣн*, *црвѣн*, *зѣлѣн* и сл.. Сматрамо да у тим случајевима долази до изражаја и њихова припадност одређеној категорији коју карактерише одређени акценатски модел. Именице *рѹмѣн*, *црвѣн* и *зѣлѣн* облички су се поклопиле са именицама мушког рода типа *пѣрстѣн*, *ѹгљѣн* и сл. и тиме су могле добити њихов акценат. У питању је тенденција при уобличавању акценатских облика коју спомиње Јелица Јокановић Михајлов (2012: 88–89) – тенденција која настоји да превлада деривациони моменат услед ког се речи уобличавају на начин који ће истицати њихове лексичке специфичности.

Овим је јасно да се поименичавањем често задржава акценат мотивне речи при настанку именица, а да само посебни услови онемогућују то акценатско задржавање.

После свега, јасно је да би се акценатски облик *свѣтло* уврстио у групу именица насталих од неодређеног вида придева. Придев *светао* у неодређеном виду данас гласи: *свѣтао* и *свѣтао*, *свѣтла*, *свѣтло*, а у одређеном виду: *свѣтлѣ-свѣтлѣ-свѣтлѣ*. Ту додајемо да је придев *светао* дијахронијски припадао акценатском типу који је у оквиру неодређеног вида имао дугосилазни акценат у мушком и средњем роду, а дугоузлазни у женском роду (*свѣтао-свѣтла-свѣтло*), што ћемо поткрепити у дијахронијском делу. Да је ова именица настала од облика придева у неодређеном виду, указује нам акценат у српском језику (и одсуство дужине у чешком и словачком, што имају придеви одређеног вида (неодређени није ни сачуван) и именице настале од њих), али и остали разлози које смо навели код осталих именица које су настале од неодређеног вида придева. Ова именица је шире заступљена у словенским језицима, те је

су највероватније део прасловенског лексичког фонда, што нам показује и чињеница да су често у словенским језицима (за словачки смо имали увид у целу парадигму, а за остале језике само генитив) у којима се јављају у идентичном облику као краћи облик придева у средњем роду оне заправо потпуно поименичене (не рачунајући словеначки), јер да су настале од одређеног вида, то би се сигурно сачувало у језицима у неком трагу, као што је то био случај са именицом *млада*, за коју би се такође рекло да је део прасловенског фонда. То нам говори да дуг временски период од настанка речи до данас није пресудан за потпуно поименичавање, већ настанак од неодређеног вида (за именице средњег рода) и слабљење везе између именице и мотивног придева (за именице женског рода). Нешто слично тврди и Јелена Лепојевић (2014: 106), која истиче да промена супстантивата зависи од вида мотивног придева, где ће именице настале од придева одређеног вида имати придевску промену, а оне настале од придева неодређеног вида – именичку.

и она највероватније део прасловенског лексичког фонда.⁹ Именица *светло* је, дакле, свакако настала и пре поменутих акценатских модификација придева, и то доста пре, али пошто није изгубила значајнију семантичку везу са придевом, прошла је кроз исту акценатску модификацију као њен мотивни придев и није „окаменила” стари акценат, што се на пример није десило са прилозима, али нпр. и именицом *благо*, која се семантички удаљила од придева,¹⁰ те је сачувала акценат некадашњег акценатског облика неодређеног вида.

3. ДИЈАХРОНИЈСКО СТАНОВИШТЕ.

Оно што одмах видимо на основу места акцента у руском и украјинском, где срећемо акценат на првом слогу, то је да у српском језику, а у њему је акценат на истом слогу, изворан акценат мора бити силазан. Потврде из словенских језика су нпр.: *свѣтло* (руски), *свѣтло* (украјински), *světlo* (чешки), *svetlo* (словачки).

Вокал који се среће на слогу под акцентом је рефлекс некадашњег јата. Битно је истаћи да је јат по пореклу дуг вокал, тако да је са тог становишта у прасловенском на том слогу могао стајати само акценат који је карактеристичан за дуге слоге. Три акцента су у прасловенском могла бити на тим слоговима, а то су: стари акут, дуги циркумфлекс и дуги неоакут (Каповић 2015: 71–79).

У чешком и словачком имамо рефлексе кратког јата, а имајући у виду да ова два језика дужину чувају на слогу са дугим неоакутом (Каповић 2015: 77), јасно је да тај акценат није постојао у овој речи. Као коначно решење нам остаје стари акут или дуги циркумфлекс. Облик *свѣтло* са краткоузлазним акцентом на проклитици (*нà светло*) (али и са краткосилазним акцентом кроз целу парадигму (осим понекад аналошких узлазних акцената у номинативу и генитиву множине, прим. аут.) указује да би такав облик по пореклу имао стари акут (Каповић: 2011: 113). Ипак, такво тумачење не би имало смисла

⁹ Како Рајна Драгићевић тврди (2018: 15–16), то што нека лексема има потврду у већини словенских језика, не мора да значи да је она обавезно прасловенског порекла, већ је могла настати и касније у сваком језику понаособ. Ако имамо у виду да већ од најранијих времена имамо продирање одређеног вида у наше споменике и да су се неке промене у вези са видовима извршиле још у доисторијско време (Белић 2006: 245–246), а имајући у виду да је српски језик сачувао неодређени вид у некој мери и да га многи словенски језици немају, али имају потпуно поименичене поменуте именице средњег рода, можемо претпоставити да су те именице средњег рода и настале у прасловенско време и од неодређеног вида, и то рано – пре ширења одређеног вида.

¹⁰ У РСАНУ се види да овај придев најчешће и примарно значи неке духовне особине, а тек каснија и секундарнија значења региструју неку материјалност (‘трошност (нпр. камена)’, ‘ненагризност (нпр. метала)’), а именица *благо* се у српском од свих словенских језика можда и највише удаљила од те придевске семантике (в. ЕССЈ 2: 173), те се, како нам показује РСАНУ, највише односи на материјално (‘новац’, ‘већа количина злата’, ‘иметак’, ‘имовина’, ‘стока’...), а веома мало на духовно (‘духовне’, ‘културне вредности’, ‘добро’, ‘срећа’...).

ни када би ова именица настала извођењем од прасловенске именице *svěť.¹¹ Божићар Финка (1977: 117–118) истиче да и именице на *-ло* имају понекад акценатска скраћења у односу на мотивне речи, а именицу *светло* у једном моменту и тумачи као насталу суфиксацијом.¹² Међутим, пошто је именица настала конверзијом, на шта указује и словеначки, који ту именицу нема, али има придев у именичкој функцији где се поклапа са значењем ове именице у осталим словенским језицима у којима се среће, онда очекујемо исти акценат као у придеву од ког је настала, а не акценат који се квантитативно (из данашње перспективе и квалитативно) разликује од придевског. Практично је немогуће да суфиксацијом од именице *svěť¹³ добијемо именицу истог значења, кад већ суфикси уносе промену у значењу, а такође и за сам суфикс *-ло* је карактеристично да се додаје на глаголске основе, тј. именице на *-ло* као мотивне речи имају у принципу само глаголе, судећи према великој већини примера у *Обраћном речнику* (изузетак може бити именица *сїошало*). Овако би се могло рећи да краткосилазни акценат може представљати резултат аналогије према акценту именице *свѣтлѡст*, како тврди Далибор Брозовић (1956: 151).

Облик *свѣтло* је највероватније прелазна етапа између облика *свѣтло* и облика *свѣтло* и највероватније је настао аналогијом према акценту именице *свѣтлѡст*, која се у великој мери семантички поклапа са именицом *светло*. Баш та блискост је и била неопходан услов таквој аналогији, будући да сличан аналошки утицај немамо у случају именица *блѡго* и *блѡдѡст*, које нису ни близу толико семантички блиске, па у крајњем случају ни код пара *свѣст* : *свѣснѡст*.

Придев *свѣтао*, *свѣтла*, *свѣтло* као старије и изворније стање, што смо већ помињали, у српском језику би имао следеће облике: *свѣтао-свѣтла-свѣтло*, што потврђује и Решетар са својим материјалом из говора који чувају старије стање код придева (1900: 114–115),¹⁴ а исто и данашњи акценат

¹¹ Тада би краткосилазни акценат био очекиван, будући да би именица *svěťlo као вишесложница могла имати скраћење акцента из именице *svěť и даље припадност акценатској парадигми Ц, за коју је, како Мате Каповић истиче (2015: 249), карактеристичан дуги циркумфлекс, а потврду краћења тог акцента даје вишесложни номинатив множине те именице (*свѣтшови*). За дуги циркумфлекс су карактеристична краћења у вишесложним речима (нпр. *сїн>-сїнови*; *млѡд>млѡдѡст*) (в. Каповић 2015: 238–239). Уколико би била тумачена ова именица као припадница акценатске парадигме А (као што се тумачи у Каповић 2011: 113), онда би се стари акут очекивао једино на суфиксу, ако имамо у виду (према Каповић 2015: 98–102) да се од облика акценатске парадигме Ц може добити стари акут на суфиксу ако је он доминантан (са становишта валентности), те према томе не бисмо данас имали краткосилазни акценат на основи, већ краткоулазни, који је данашња норма и прихватила.

¹² Аутор је овом тврдњом оправдавао облик *свѣтло* (Финка 1977: 117–118).

¹³ Потврде за значење именице *svěť налазимо у РЈАЗУ, а такође и у руском језику, где је она доминантнија од именице *светло*, која у руском има крајински карактер.

¹⁴ У случају овог придева, дубровачки говор не чува старије стање, већ има следећу парадигму: *свїѣтао*, *свїѣтло* (Решетар 1900: 114–115), иако је он познат као један од штокавских говора који најбоље чувају старије акценатско стање код придева (в. нпр. Белић 1914: 13–15).

прилога *светло*¹⁵, а место акцента и квалитет нам потврђује и руски са својим краћим облицима (*свѣтел, светлá, свѣтло*)¹⁶. Узгред, именица *свѣтлост*, која је настала од истог придева, својим краћењем дугог акцента из придева приликом њеног настанка указује да је акценат у придеву по пореклу дуги циркумфлекс. Онда би се облик *свѣтло* очекивао као изворни и за именицу, а он је заједно са придевом временом доживео заједничку промену акцента, пошто су сачували семантичку везу, што смо већ истакли. Могуће да нам на исту природу акцента именице као у придеву (тј. да је (дуги) циркумфлекс) указује и то што акценат прелази на проклитику испред именице *светло* у руском,¹⁷ како видимо у речнику Ушакова, у ком смо једино видели потврде за ову именицу, која ни у Ушаковљево време није била карактеристична за књижевни језик, већ за дијалекат, а акценат јој је био на првом слогу.

Облик *свѣтло* може бити резултат акценатске аналогије према множинским облицима који су се могли срести за ову именицу када је у номинативу једине имала краткосилазни акценат. У српском језику постоје такве именице средњег рода које имају краткосилазни акценат у падежима једине, али се он мења у (кратко¹⁸)узлазне акценте у падежима множине (нпр. *бр̂до* (ном. мн. *бр̂да*), *зв̂дно* (*зв̂дна*) и др.) (Стевановић 1991: 129–130). За именицу *светло* заиста и постоје потврде са узлазним акцентом у множини,¹⁹ али они нису доминантни; истина у питању је хрватски језик, а потврде су из Прапатница у Вргорској крајини (*свѣтла*) (Каповић 2011: 113),²⁰ мада је свакако упитно колико су могли ти падежи у множини акценатски утицати на падеже у једини, пошто се код именица средњег рода које квалитативно имају различите акценте

¹⁵ Већ смо истицали да се у прилозима насталим од придева чува стари акценат неопређеног вида. Овде прилог гласи и *свѣтло* и *свѣтло*. Дакле, приметно је да и у прилог продире дугоузлазни акценат (који је већ захватио и све облике неодређеног вида придева).

¹⁶ Овакво стање у руском срећемо у Ушаковљевом речнику, који је старији речник и представља лексику пре Другог светског рата, а већ у новом ортоепском речнику из 2017 (Большой орфоэпический словарь) (Јелена Гинић: писмено саопштење), али и у Аваносовљевом ортоепском речнику, акценат краћег облика придева у средњем роду налази се на наставку (*свѣтлѡ*), што нам указује да је акценатски облик са акцентом на основи застарео, а то већ потврђује ортоепски речник Ирине Леонидовне Резниченко, који облик са акцентом на основи и квалификује као застарели.

¹⁷ За циркумфлекс (дуги и кратки) карактеристично је да акценат који је његов одраз у руском прелази на проклитику (Каповић 2015: 74).

¹⁸ У генитиву множине среће се дугоузлазни акценат (нпр. *бр̂дѡ*), који се у именицама са непостојаним А помера на други слог (нпр. *клуб̂ѡкѡ, мас̂ѡлѡ*) (Стевановић 1991: 129–130).

¹⁹ Само 2 информатора која су имала краткосилазни акценат у номинативу једине упитали смо и за акценат множине и увидели смо да у генитиву множине имају акценатски облик *свѣтлѡ* (један додатно и *свѣтлѡ*). Међутим, код тих информатора у номинативу множине (очито је тако и у осталим множинским падежима) срели смо само краткосилазни акценат из једине.

²⁰ Мате Каповић (2010: 100) истиче да се у генитиву множине у хрватском језику среће и аналошки облик *свѣтлѡ*. Такав акценат смо и ми срели код наших информатора са ијекавског простора, што смо већ истакли.

у једнини и множини акценат једнине показао доминантнијим, те је он утицао на акценат множине,²¹ али није непостојећи ни обрнути смер аналогije.²² Такви множински акценатски облици (посебно генитив множине, будући да је он чешће предмет аналогije (номинатив множине доста ређе)) могли су утицати на акценатски прилазак именицама које у номинативу имају краткоузлазни акценат. За те именице (нпр. *вѣсло, сѣдло, ста̀кло*) је карактеристичан дугоузлазни акценат на непостојаном А у генитиву множине (Стевановић 1991: 131–132). Таквих именица (судећи по *Обратном речнику*) има нешто више од оних двосложних са завршетком сугласник + *-ло* (дакле, са непостојаним А) и познатије су просечном говорнику, те свакако у свим тим чињеницама може лежати узрок краткоузлазног акцента у именици *свѣтло*. Очигледно је иста аналогija и у именици *гесло*, која у РСАНУ, РМС, РСЈ и *Обратном речнику* има и облик са краткосилазним акцентом (који је ту изворан) и облик са краткоузлазним.

4. ДИЈАЛЕКАТСКО СТАНОВИШТЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ. За потребе истраживања спровели смо једну дијалектолошку анкету у којој смо имали информаторе са различитих терена где се говори српски језик, и то од Далмације на западу до источне Србије на истоку, и од Новог Сада на северу до области Дробњака на југу. Укупно смо имали четрдесетак информатора. Настојали смо да увидимо које су акценатске варијанте чешће међу говорницима српског језика, а такође и да ли поједине варијанте посебно карактеришу неке говорне типове.

Двосложну ијекавску замену јата Алија Наметак уопште није срео у Босни и Херцеговини, како сам истиче (1955: 81), али је Асим Пецо (1955: 156) напоменуо да је обишао читаву Херцеговину и да је двосложну замену срео у следећим местима: Рабина (Невесине), Борач, Наданићи (Гацко), Ластва (Требиње), Дабар (Столац), а ван Херцеговине у Никшићу, Дробњаку и код јекаваца на Златибору. Придодајмо овде и податке до којих је дошао Далибор Брозовић (1956: 151), који истиче да је облик *свијетло*, и то са дугоузлазним акцентом (*свијѣтло*), чуо у Бањанима, Крешеву (као варијанту *свиѣтло*), док је у Задарском, Имотском и Сињском котару чуо икавски облик са дугоузлазним акцентом (*свѣтло*). *Свѣтло* се среће у Славонији (РЈАЗУ, међу примерима).

Наши подаци су слични, што се тиче ијекавских говора. Напоменућемо да је ијекавски облик *свијетло* од источнохерцеговачких говора најзаступљенији у говорима Црногорске Херцеговине, али и црногорским говорима уопште (не само источнохерцеговачким). Тако је у Никшићу, Даниловграду, па и у Подгорици (Милан Ивановић: писмено саопштење). Исте податке имамо и из

²¹ Тако РСАНУ нпр. за именицу *брдо* у номинативу и генитиву множине поред облика *брда* и *брѡ̄* има и аналошке *бр̄да* и *бр̄ѡ̄*, истина, као подређене.

²² Тако према изворној парадигми *јаје* (ном. мн. *јаја*) и *црѣво* (*црѣва*) данас у књижевном језику имамо *јаје* (*јаја*) и *црѣво* (*црѣва*), што важи и за хрватски језик (в. Каповић 2011: 130).

Горње Бијеле код Шавника (Дробњак). *Свјетло* је најдоминантније у источнохерцеговачим говорима Босне и Херцеговине, што западним (Бања Лука, Богдаши, Ливањско Поље), што у источнијим (Гацко, Требиње, Сарајево), док у српским говорима у Хрватској срећемо и облик *свјетло* (Бенковац) и облик *свијетло* (Бивичино Село (Кистање)). Код свих потврда облик *свјетло* смо сретали само са краткосилазним акцентом (*свјѣтло*).

Што се тиче акцента екавског облика имице *светло*, дугоузлазни акцент се среће у великом делу западне Србије, али и источније, у неким косовско-ресавским говорима. Прецизније речено, што се тиче шумадијско-војвођанских говора, овај акцентатски облик је карактеристичан за шумадијске говоре овог говорног типа, али и за поједине косовско-ресавске говоре који су ближи шумадијским говорима (потврде из Врњачке Бање, Опарића, Великог Поповића). Такође, исти акцентатски облик је карактеристичан и за источнохерцеговачке говоре у западној Србији (Пожега, Драгачево²³, Ужице, Ивањица). У колубарском говору је то најдоминантнији акцентатски облик, у горњомилановачком говору такође. Потврду за *свѣтло* имамо и у севернијим говорима (Ушће (Обреновац)). Већ у мачванском и сремском говору срећемо облик са краткосилазним акцентом (у сремском доста ређе и облик са краткоузлазним). Тако је и у говору Новог Сада (*свѣтло*). Облик *свѣтло* се среће и у Београду (доста ређе и *свѣтло*), Панчеву. У војвођанским говорима литература (*Речник српских говора Војводине*) потврђује равномерно и облик *свѣтло* и *свѣтло* (Петровић и др. 2008: 78).

Овим смо показали колико је заправо присутан облик *свѣтло* на екавском подручју и да никако не може бити тачна тврдња Јована Вуковића (1949: 19) да тај облик не постоји на екавском терену; штавише, он је најдоминантнији у оним екавским говорима који су у основици књижевног језика, од којих је већина, што се акцентатске норме тиче, и у најужој основици.

На крају ове дијалекатске анализе можемо као неку врсту другог дела закључка овог поглавља цитирати Далибора Брозовића: „Oblik svijetlo nije dakle tako rijedak, i ne može se nešto, što je zabilježeno u Bosni, Dalmaciji, Hercegovini, Crnoj Gori i Srbiji, označiti „pokrajinskim” izgovorom” (1956: 151).

5. СТАНОВИШТЕ ЈЕЗИКА ИЛЕКАВСКИХ ПИСАЦА. Већ смо у уводу истакли да је ово критеријум који је испитивао и Асим Пецо у својим разматрањима (1955), и то узимајући у обзир грађу за РСАНУ²⁴. Одлучили смо се и ми да погледамо грађу за РСАНУ, у овом случају само за имицицу *полусветло*, с обзиром на то да ова реч није била захваћена Пециним разматрањима. За имицицу *светло* ексцерпирали смо дела из дигиталне едиције *Антологија српске књижевности*

²³ Поред нашег информатора, да је за Драгачево карактеристичан акцентатски лик *свѣтло*, потврђује и *Речник Драгачева* (Петровић 2019: 504).

²⁴ За скраћенице видети 20. том Речника.

сти са сајта Учитељског факултета Београдског универзитета, а такође смо користили и Електронски корпус Душка Витаса.

Из приложеног материјала Асима Пеце (*idem.*: 156–157) јасно је да облик са двосложном заменом јата срећемо највише код хрватских писаца,²⁵ што је показала и грађа РСАНУ за именицу *полусветло*. Анализом друге поменуте грађе увидели смо да се тај облик (од наших писаца) доследно јавља и код Владана Деснице. Асим Пецо (1955: 156–157) је на основу анализираних грађа за РСАНУ увидео да има писаца који користе и облик *свјетло* и облик *свијетло*, а један од њих је и Иво Ћипико (поред хрватских писаца). Додајемо да је то, од српских писаца, и Иво Андрић. Свеукупно, за српске писце карактеристичнији је облик *свјетло*.

ПОЛУСВИЈЕТЛО

Хладно полусвијетло (Нех. 2, 24); блиједо полусвијетло (Хирц 1, 13); полумрака и полусвијетла (Чер. 1, 130); полусвијетлу измичућега дана (Драж. 2, 12); благом полусвијетлу (Крањч. С. 6, 154);

ПОЛУСВЈЕТЛО

захуканим полусвјетлом (Леск. 1, 86); тајинственост њезина полусвјетла (Ђал. 2, 116); полусвјетло задњег сунчаног трака (Војн. И. 1, 107); ружичасто полусвјетло (Селим. 5, 61); сјена [се] полусвјетлом пење (Алауп. 1, 136);

СВЈЕТЛО

блиједим свјетлом (Ћипико, За крухом, 136); заигра свјетло (Ћопић, Чаробна шума, 231)²⁶; свјетло је било угашено (Милићевић, Беспуће, 36); расте ... | свјетло (М. Тешић, У тесном склопу, 92); свјетло све јављајет еја (М. Лесковац, Старија српска поезија, 38 (Орфелин, Мелодија к пролећу)); треба изнијети на свјетло (К. Николић, Тито говори ..., ЕК); трошкови за гријање, свјетло и воду (Б. Билбија, Основи библиотекарства, ЕК); одијели ... свјетло од таме (Д. Киш, Складиште, ЕК); свјетло трне (Е. А. По (превео Б. Неђић), Уговорени састанак, ЕК); упалио [је] свјетла (П. Симић, Светац и магле..., ЕК); запале се свјетла (Андрић, Ћоркан и Швабица, ЕК);

СВИЈЕТЛО

видим ... | свијетло (Ћопић, Чаробна шума, 121); ни ... свијетла [нема] (Десница, Прољећа Ивана Галеба, 272); упали свијетло (Р. Трифковић, Себичност, ЕК); сунчевог свијетла (Ј. Поповић, Правни системи ..., ЕК); у свијетлу ... разлике (Д. Киш, Номо roeticus, ЕК).

6. СТАНОВИШТЕ СТАЊА У РЕЧНИЦИМА. Оно што је први утисак, имајући у виду стање у досадашњим речницима и правописима српског језика, то је велико занемаривање акценатског облика са дугоузлазним акцентом за екавско наречје и његовог ијекавског еквивалента са двосложним рефлексом јата. Занемаривање поменутих облика је толико да се они чак не препоручују ни као подређени члан могућег дублетног пара, већ им је у потпуности дат

²⁵ Грађа за РСАНУ је показала да је и Иво Андрић користио облик *свијетло* (Пецо 1955: 156).

²⁶ У овом делу Бранка Ћопића више је потврда са једносложним рефлексом јата него са двосложним.

скрајнут и искључиво дијалекатски карактер. Тако Правописни речник из 1960, РСЈ и РМС наводе само облик *свѣтло* (ијекавски: *свјѣтло*). Алија Наметак (1955: 81–82) даје податке из Белићевог *Правописа српскохрватског књижевног језика (свјѣтло)*, Боранићевог *Правописа хрватскога или српскога језика (свијетло)*, Ристић–Кангргиног *Речника српскохрватског и немачког језика (свѣтло)*, Вуковићевог *Правописа савременог нашег језика (свјѣтло)* и Броз–Ивековићевог *Рјечника хрватскога језика (свијетло)*. *Свјѣтло* је једино прихваћено у *Речнику (и)јекавицама српског језика*.

Изузетак представљају РЈАЗУ и *Обратни речник српскога језика*, али ни у њима не налазимо иста акценатска решења, а ни исти статус акценатског облика са дугоузлазним акцентом, тј. његовог ијекавског еквивалента. Наиме, РЈАЗУ наводи само облик *свијетло* (не и *свјетло*). У *Обратном речнику српског језика* срећемо акценатске облике *свѣтло* и *свијѣтло*, али као доста подређене облицима *свѣтло* и *свјѣтло*, што нам сугерише то да нису стављени само на друго место, већ и у заграду.

Овакво занемаривање акценатског облика *свѣтло*, а једино прихватање облика *свѣтло* у нашој новијој речничкој и правописној традицији могло би и да сугерише да се облик са дугоузлазним акцентом доживљава као некакав резултат кановачког дуљења.

Тај облик свакако није резултат кановачког дуљења, ако се уопште сматра тиме, и то не само зато што се већином среће и на територији где тог дуљења нема, већ и зато што је добио акценат од мотивног придева на основу очекиваног и природног акценатског процеса приликом конверзије.

7. Закључак. На основу увида у свих пет обрађених аспеката, можемо рећи да акценатски облик *свѣтло (свијѣтло)* није био са правом изостављан из књижевнојезичке акценатске норме, будући да се у нашем истраживању показао најоправданијим. Наиме, такав облик је очекиван са становишта најтипичнијег акценатског односа између мотивног придева и мотивисане именице приликом поименичавања (како је поменута именица и настала), који подразумева да су мотивна и мотивисана реч најчешће акценатски идентичне. Такође, овај облик има и одређених дијахронијских оправдања, а вредно је истаћи да, иако није најфреквентнији у српским говорима, најфреквентнији је у великом броју говора који су у најужој основици књижевног језика. Потпуно супротна ситуација је са акценатским обликом *свѣтло*, који у новије време представља једини облик који је део књижевнојезичке акценатске норме, а на основу аспеката са којих смо посматрали ову појаву, можемо рећи да је то и најмање оправдани облик. Облик *свѣтло (свјѣтло)* је негде на средини, те би свакако могао, бар у некаквом статусу, да се поново прихвати као део норме, што је и био до половине прошлог века, а то је акценатски облик који се најчешће среће у српским говорима.

ЛИТЕРАТУРА

- АСК:** *Антологија српске књижевности*, (<http://www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs/>).
- Белић 1914:** А. Белић, *Акцентатске студије I*, Београд: СКА.
- Белић 2006:** А. Белић, *Историја српског језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Брозовић 1956:** D. Brozović, *Језићна и правописна питања о јату*, *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 5/5, 147–153.
- Вуковић 1949:** Ј. Вуковић, *Правописна правила и упутства за писање ијекавских гласовних облика са правописним рјечником ијекавизама*, Сарајево: Свјетлост.
- ГРСАНУ:** Грађа за израду *Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*.
- Дешић 2000:** М. Дешић, *Српски акценат и полисемија*, *Јужнословенски филолог*, LVI/1–2, 343–355.
- Драгићевић 2018:** Р. Драгићевић, *Српска лексика у прошлости и данас*, Нови Сад: Матица српска.
- ЕК:** *Електронски корпус*, (<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/prezentacija/korpus.html>).
- Јокановић Михајлов 2012:** Ј. Јокановић-Михајлов, *Прозодија и говорна култура*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Каповић 2010:** М. Каровић, *Naglasak o-osnova muškoga roda u hrvatskom – povijesni razvoj*, *Filologija : časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 54, 51–109.
- Каповић 2011:** М. Каровић, *Naglasak imenica srednjeg roda u hrvatskom – povijesni razvoj*, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 17, 109–146.
- Каповић 2015:** М. Каровић, *Povijest hrvatske akcentuacije. Fonetika*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Клајн 2003:** И. Клајн, *Творба речи у савременом српском језику. Други део. Суфиксација и конверзија*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Лепојевић 2014:** Ј. Лепојевић, *Супстантивизација као творбени процес и имицие неименичких деклинација у руском и српском језику [докторска дисертација]*, Београд: Филолошки факултет.
- Маројевић 2005:** Р. Маројевић, *Творба речи у савременом српском језику Ивана Клајна (1)*, *Српски језик*, X, 658–779.

- Наметак 1955:** А. Nametak, Svjetlo ili svijetlo?, *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 4/3, 81–82.
- Николић 2000:** М. Николић, *Обратни речник српскога језика*, Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за српски језик САНУ – Палчић.
- ОСРЯ 1:** Р. Иванович Аванесов, *Орфоэпический словарь русского языка*, (https://povto.ru/russkie/slovari/orfoepicheskie/avanesov/orfoepicheskij-avanesov-1988_0021.htm).
- ОСРЯ 2:** И. Леонидовна Резниченко, *Орфоэпический словарь русского языка Произношение. Ударение*, (https://povto.ru/russkie/slovari/orfoepicheskie/reznichenko/orfoepicheskij-slovar-reznichenko_0017.htm).
- Остојић/Вујичић 2000:** Б. Остојић, Д. Вујичић, *Речник (и)јекавизама српског језика*, Подгорица: ЦИД.
- Петровић и др. 2008:** Д. Петровић, С. Вареника, Д. Милорадов, К. Сунајко, И. Црњак, С. Радојчић, *Речник српских говора Војводине*, св. 8, Нови Сад: Матица српска – Тиски цвет.
- Петровић/Капустина 2019:** Д. Петровић, Ј. Капустина, *Речник Драгачева, Српски дијалектолошки зборник*, 66/2, 7–635.
- Пецо 1955:** А. Песо, Svjetlo ili svijetlo?, *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 4/5, 155–157.
- Правопис 1960:** *Правопис српскохрватскога књижевног језика : са правописним речником*, Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска.
- Ракић 2002–2003:** С. Ракић, О проблему конверзије придева у имице. *Наш језик*, XXXIV/3–4, 195–208.
- Решетар 1900:** М. Rešetar, *Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten*, Wien: Alfred Hölder, K. u. K. Hof- und Universitäts-Buchhandler.
- РЈАЗУ:** *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII, Zagreb: JAZU.
- РМС:** *Речник српскохрватскога књижевног језика*, I–VI, Нови Сад: Матица српска.
- РСАНУ:** *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, 1–20, Београд: САНУ – Институт за српски језик САНУ.
- РСЈ 2011:** *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска.
- СР:** Slovački rečníci, (<http://slovniky.korpus.sk/>).
- ССКЈ:** Slovar slovenskega knjižnega jezika, (<http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>).

Стевановић 1991: М. Стевановић, *Књига о акценту књижевног језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

ТСРЯ: Д. Николаевич Ушаков, *Толковый словарь русского языка*, (<https://kartaslov.ru/значение-слова/светло>).

Финка 1977: В. Finka, *Svjetlo ili svijetlo, Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 25/4, 117–118.

ЧР: Češki rečnik, (<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php>).

ЭССЯ: *Этимологический словарь славянских языков*, 1–, Москва: Наука.

THE ACCENT OF SERBIAN SVETLO 'LIGHT'

Summary

This paper deals with the accent of the noun *svetlo* 'light'. The aim of the research was to reach a conclusion that would show us which accent solution has the most justification for being part of the standard Serbian language. Accent of this noun is illuminated with 5 aspects: aspects of the science of word formation, a diachronic aspects, aspects of the language of good writers from ijekavian area, aspects of situation in Serbian dialects and from the point of view of Serbian dictionaries and ortographies. The accent form *свѣтло* (*свијѣтло*) has proven to be the most justifiable, especially with aspect of the science of word formation. Also, it is justified from the dialectological and diachronic aspects, and somewhat less from the aspects of the language of good ijekavian writers. The accent form *свѣтло* (*свјѣтло*) is the most widespread, but it was also most often part of the norm in the first half of the last century. The accent form *свѣтло* (*свѣтло*) is at least justified by the viewpoints we have examined, except that it is only form in the new accent norm.

Key words: Serbian language, accentology, dialectology, noun light, standard language.

Stefan M. Stepanović